

УДК 340.1

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.79.1.29>

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИНЦИПУ РІВНОСТІ РЕЛІГІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УКРАЇНІ

Чорнописька В.,
доктор юридичних наук, доцент
доцент кафедри цивільного права та процесу
Навчально-наукового інституту
права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3230-5971>
e-mail: Viktoriia.Z.Chornopyska@lpnu.ua

Шептицька М.,
Національний університет «Львівська політехніка»
аспірантка кафедри цивільного права та процесу
Навчально-наукового інституту
права, психології та інноваційної освіти
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3890-5991>
e-mail: Marta.M.Sheptytska@lpnu.ua

Чорнописька В., Шептицька М. Правове забезпечення принципу рівності релігійних організацій в Україні.

У статті схарактеризовано особливості правового забезпечення принципу рівності релігійних організацій в Україні, з'ясовано нові тенденції та напрями у його реалізації. Визначено, що принцип рівності у праві передбачає два основні аспекти, які характеризують його зміст, рівну підлеглість усіх законам України та справедливу рівність прав та можливостей (онтологічні складові рівності). Обидві ці сторони принципу рівності розкриваються в правовому регулюванні, якісність якого держава повинна зобов'язана забезпечити для досягнення рівності в суспільстві. З'ясовано, що принцип правової рівності релігійних організацій полягає: у рівності прав всіх релігійних організацій, що на законних підставах діють в Україні; у рівності юридичних властивостей, у межах яких релігійні організації здійснюють свою діяльність; у рівності перед законом та судом. Встановлення будь-яких переваг чи обмежень релігійної організації щодо інших не допускається.

Висновується, що незважаючи на позитивний здобуток України в утвердженні європейської стандартизації правового регулювання суспільно-релігійних відносин в Україні, але разом з позитивними змінами існує й низка організаційних, нормативних, процесуальних та інших питань, що гальмують забезпечення принципу рівності релігійних організацій. Того в контексті сучасної релігійної ситуації, яка характеризується станами контакту, зіткнення і конфлікту, особливого значення набуває необхідність кодифікації законодавства України у сфері релігії.

Ключові слова: принципи права; принцип рівності; закон; правове забезпечення; держава; релігія; релігійні організації; свобода совісті; міжконфесійні відносини.

Chornopyska V., Sheptytska M. Legal security of the principle of equality of religious organizations in Ukraine.

The article characterizes the peculiarities of the legal provision of the principle of equality of religious organizations in Ukraine, new trends and directions in its implementation are clarified. It was determined that the principle of equality in law involves two main aspects that characterize its content, equal subordination of all laws of Ukraine and fair equality of rights and opportunities (ontological components of equality). Both of these sides of the principle of equality are revealed in legal regulation, the quality of which the state must ensure in order to achieve equality in society. It was found that the principle of legal

equality of religious organizations consists in: equality of rights of all religious organizations operating legally in Ukraine; in the equality of legal properties within which religious organizations carry out their activities; in equality before the law and the court. Establishing any advantages or limitations of a religious organization over others is not allowed.

It is concluded that despite the positive achievement of Ukraine in the approval of the European standardization of the legal regulation of socio-religious relations in Ukraine, but along with the positive changes there are also a number of organizational, regulatory, procedural and other issues that inhibit the provision of the principle of equality of religious organizations. However, in the context of the modern religious situation, which is characterized by states of contact, collision and conflict, the need to codify the legislation of Ukraine in the field of religion is of particular importance.

Key words: principles of law; principle of equality; law; legal support; state; religion; religious organizations; freedom of conscience; interfaith relations.

Постановка проблеми. Проблеми міжконфесійних відносин набули значної актуальності в контексті глобалізаційних процесів, що створюють передумови для активізації новітніх релігійних рухів і течій, які є однією із визначальних ознак сучасного цивілізаційного поступу. Це питання є вкрай актуальними для нашої держави з огляду на її поліконфесійний та полінаціональний склад населення, що певною мірою загрожує національній, державній та релігійній безпеці України. Конструктивне розв'язання цих питань можливе лише за умов налагодження ефективного механізму правового регулювання суспільно-релігійних відносин в Україні. Важливими складовими такого механізму є безперечне дотримання принципів свободи совісті та релігії, гарантування прав релігійних організацій, забезпечення конструктивного впливу конфесійних спільнот на життя суспільства та держави в цілому, а також – недопущення дискримінації одних релігійних організацій щодо інших.

Питання правового забезпечення принципу рівності релігійних організацій актуалізується, свобода релігії базується на рівності перед законом різних релігійних організацій і насамперед віруючих. Проте задекларована рівність перед законом чинна лише в державно-правових відносинах, тоді як суспільно-політичному вимірі є дещо умовною. Тому принцип рівності релігійних організацій потребує ефективного правового забезпечення його реалізації як у відносинах між державою та релігійними організаціями, так і в міжконфесійних.

Аналіз дослідження проблеми. Принципу рівності в праві відводиться вагоме місце у дослідженнях багатьох вчених, серед них: С. Боднар, Н. Болотіна, І. Вандьо, В. Городовенко, О. Лукашова, Р. Луцький, О. Матвієнко, О. Мельникова, Т. Мельник, Н. Оніщенко, О. Петришин, С. Погребняк, С. Поленіна, М. Поліковський, П. Рабінович, О. Скакун, С. Сунегін, Т. Тарахонич, В. Тимошенко, Т. Фулей та ін. Натомість окреслена нами проблематика аналізувалася лише фрагментарно у працях окремих науковців, а саме: О. Бучми, В. Луценко, О. Мельничук, Г. Сергієнка, Л. Филипович, Л. Ярмол та ін. Звідси, питання правового забезпечення принципу рівності релігійних організацій є маловивченим та потребує комплексного аналізу.

Мета статті – характеризувати особливості правового забезпечення принципу рівності релігійних організацій в Україні, з'ясувати нові тенденції та напрями у його реалізації.

Виклад основного матеріалу. Принципи права – це особлива система цінностей (вихідних ідей), у межах якої розвивається право, і водночас вектор, який визначає напрям його подальшого розвитку. Фактично принципи права виступають базисом правової системи кожної держави, а тому повинні гармонійно узгоджуватися між собою, аби успішно регулювати суспільні відносини, які внаслідок нормуються правом. Винятково значущими є основоположні принципи права, що відображають найважливіші цінності та сутнісні риси, на яких вибудовується правова система. Переважно ці принципи демонструють культурний досвід, інтелектуальний рівень та головні засади певного суспільства. Такими основоположними принципами є справедливість, свобода, гуманізму та, безумовно, рівність. Узвичаєне тлумачення цього принципу визначає його як одну із фундаментальних конституційних вимог існування правової держави.

У наукових розвідках дефініція принципу рівності визначається плюралізмом різних підходів. Так, О. Скакун розуміє принцип рівності як рівність всіх перед законом, рівність прав та обов'язків незалежно від національної, релігійної та іншої належності, службового та іншого становища, рівну відповідальність перед законом, рівний захист у суді [1, с. 224]. Згідно позиції І. Тарахонича, «принцип рівності є одним із загальних принципів права та відображає сутність принципів права загалом. Даний принцип є сукупністю ідей, положень, основних засад, які зумовлені закономірно-

стями суспільного розвитку, рівнем правової культури, моральними цінностями суспільства, загальносуспільними потребами та інтересами» [2, с. 45].

Вчений Є. Лазнюк розуміє принцип рівності як рівність прав і свобод, рівність юридичних особливостей, у межах яких суб'єкти права здійснюють свою діяльність, а також рівність всіх перед законом і судом. На його переконання, правова рівність громадян є розвитком принципу справедливості та однією із визначальних рис демократії [3, с. 309]. Розглядаючи зміст конституційного принципу рівності перед законом та судом, М. Костенко зауважує, що він має прямий діалектичний взаємозв'язок із такими засадами як: верховенство права; законність; повага до людської гідності; доступ до правосуддя та обов'язковість судових рішень [4, с. 124].

Як показують теоретико-правові дослідження сутність та зміст принципу правової рівності осмислюється через категорію «правова рівність». Правова рівність є правовим принципом, що має ознаки правової аксіоми. Таке тлумачення цього поняття ґрунтується на конструктивних особливостях правової рівності, що полягають в його спосібності бути як визначальною ідеєю правосвідомості, так і головною домінантою політики держави у правовій сфері, та, будучи закріпленим у нормативно-правових актах, здійснювати конкретний регулятивний вплив на поведінку людей. В сукупності ці властивості правової рівності визначають його як основоположний принцип права, що є метою, засобом, результатом, і критерієм дії права.

Підтримуємо позицію Т. Чепульченко, що в сутності принципу правової рівності слід виокремлювати юридичну та соціальну сторони, які взаємодіють в межах єдиного явища – принципу правової рівності. Цей взаємозв'язок розкривається насамперед у виявленні соціального змісту в юридичному та наданні юридичних особливостей соціальному. Як відзначає вчена, у першому випадку соціальний потенціал принципу правової рівності (справедливість, свобода та відповідальність) анонсує праву сформовані у різних сферах суспільства раціональні, розумні, правильні та загально-визнані масштаби поведінки людей та його оцінки. Тобто правова рівність відіграє роль з'єднуючої ланки права в цілому з соціальною дійсністю. У другому – юридична сторона сутності правової рівності надає соціальному (справедливості, свободі та відповідальності) властивостей юридичних явищ, тобто перетворює їх на загальнообов'язкові та гарантовані державою імперативи, регулятори поведінки людей [5, с. 121].

Важливим чинником реалізації кожного з основоположних принципів права є їх законодавче закріплення. Принцип рівності гарантовано статтею 24 Конституції України, у якій зазначено, що «громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом». У положеннях цієї статті також відзначається, що «ніхто не може бути поставлений у привілейоване чи дискримінаційне становище за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками» [6]. Відтак принцип рівності передбачає два основні аспекти, які характеризують його зміст, рівну підлеглість усіх законам України та справедливу рівність прав та можливостей (онтологічні складові рівності). Обидві ці сторони принципу рівності розкриваються в правовому регулюванні, якісність якого держава повинна зобов'язана забезпечити для досягнення рівності в суспільстві.

З вищезначеного рівними перед законом в Україні є також усі релігії та віросповідання, діяльність яких регулюється Конституцією України [6] та Законом України «Про свободу совісті та релігійні організації» [7], які є правовим фундаментом для повноцінного здійснення свободи совісті, свободи релігії чи переконань, вільної діяльності релігійних організацій на принципі правової рівності. Позитивним аспектом національного законодавства у сфері релігії є те, що всі релігійні об'єднання будь-якого конфесійного спрямування визначаються поняттям «релігійні організації», що є абсолютно справедливою та демократичною нормою.

Так, на відміну від багатьох країн Європи, у законодавстві України відсутній поділ релігій на традиційні і нетрадиційні, на історичні і нові, на домінантні та не домінантні, на більшість і меншість за релігійною ознакою, а також не має ієрархії релігійних організацій (відсутня державна церква чи церква з особливим статусом). У статті 5 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» закріплена рівність усіх релігій, віросповідань та релігійних організацій перед законом, неприпустимість встановлення будь-яких переваг або обмежень одній релігії, віросповідання чи релігійної організації щодо інших [7].

Як відзначає американський дослідник релігії Х. Казанова, що Україна є фактично єдиною країною Європи, яка відійшла від європейської моделі національної церкви (двох церков) та релігійних

меншин і наблизилася до американської моделі релігійного деномінаціоналізму, внаслідок чого в Україні постала найрозмаїтіша, найплюралістичніша й найзмагальніша в континентальній Європі релігійна система [8, с. 10].

За чинним національним законодавством правовий статус будь-якої релігійної організації ґрунтується на двох визначальних принципах: відокремлення церкви від держави та рівність всіх релігій перед законом. Жодній із існуючих в Україні релігійній організації не можуть надаватися якісь переваги чи визнаватися пріоритетність певної релігії, позаяк «всі релігії, віросповідання та релігійні організації є рівними перед законом» [7]. Слід відзначити і те, що законодавством України не передбачено будь-яких привілеїв або обмежень релігійним організаціям, які вирізняються давністю існування тієї чи іншої конфесії (історичним минулим), традиційністю (відповідність культурним традиціям нації), чисельністю релігійної організації, її внеском у розвиток державності, культури тощо. Певні обмеження можуть застосовувати лише у тих випадках, коли релігійна діяльність вступає у контрверзу із чинним законодавством та несе загрозу суспільній безпеці чи порядку, фізичному або психічному здоров'ю громадян, моралі, тобто основним правам й свободам інших осіб.

Правовий статус всіх релігійних організацій в Україні є однаковий та рівноправний. Правовий статус релігійної організації відображає систему законодавчо встановлених та гарантованих державою прав, обов'язків релігійних організацій, правосуб'єктність релігійних організацій, правові гарантії реалізації та охорони правових можливостей цих організацій та їх відповідальності, які дозволяють сповідувати та поширювати релігійні переконання та вчення, протидіяти іншим учасникам публічно-правових відносин у випадку порушення прав релігійних організацій, а державі, в собі органів публічного управління, з іншого боку, здійснювати контроль над законністю цього процесу, усувати порушення прав громадян релігійними організаціями [9, с. 94].

Проте, не всі релігійні організації отримують однакове суспільне сприйняття, підтримку тощо, задекларована рівність конфесій перед законом чинна лише у державно-правових відносинах, і то не завжди місцеві органи публічного управління дотримуються цих норм. Рівність релігійних організацій у суспільно-політичній, економічній, освітній та інших сферах є певною мірою умовною. Зазвичай перевага надається традиційним церквам (православним, греко-католицькій – залежно від регіону), що пов'язано зі значимістю цих конфесій в історії, культурі, державності, моральності, наступності традицій українського суспільства. Вбачаємо, що сучасна активна діяльність Всеукраїнської ради церков і релігійних організацій може стати потужним чинником для правового забезпечення рівних можливостей для всіх релігійних організацій не залежно від регіону чи кількості адептів. Релігійний плюралізм передбачає не лише визнання за релігійною організацією права на суспільне буття, але й права на володіння духовною істиною, певною культовою практикою, власними традиціями, що є важливою умовою формування конструктивних міжконфесійних відносин.

У контексті євроінтеграційних процесів слід відзначити, що у ст. 17 Договору про функціонування ЄС зазначається: «Союз поважає визнаний відповідно до національного права статус всіх світоглядних та неконфесійних організацій. ЄС визнає за цими церквами й організаціями їхню особливу сутність та їхній особливий внесок і підтримує відкритий, прозорий та регулярний діалог із ними» [10]. Такий рівень сприйняття ЄС релігійних організацій відкриває можливості їх долучення до процесів загальноєвропейської інтеграції. Пошук спільних для різних релігійних організацій поглядів на упорядкування суспільних процесів сприятиме аксіологічному переосмисленню засад їх рівного правового статусу на основі права ЄС, яке виходить поза межі національної моделі правового регулювання, але не суперечить, а розширює можливості для останньої. Отже, на наднаціональному рівні закріплено статус релігійної організації як особливої форми суспільної організації, що наділяється широким колом автономних повноважень у питаннях задоволення релігійних та духовних потреб людини і громадянина.

Висновки. Отже, принцип правової рівності релігійних організацій полягає: у рівності прав всіх релігійних організацій, що на законних підставах діють в Україні; у рівності юридичних властивостей, у межах яких релігійні організації здійснюють свою діяльність; у рівності перед законом та судом. Встановлення будь-яких переваг чи обмежень релігійної організації щодо інших не допускається.

Україна вже має позитивний здобуток в утвердженні європейської стандартизації правового регулювання суспільно-релігійних відносин в Україні, але разом з позитивними змінами існує й низка організаційних, нормативних, процесуальних та інших питань, що гальмують забезпечення принципу рівності релігійних організацій. Відтак, за цих умов нагальними є: вироблення концеп-

туальних засад забезпечення державою реалізації прав і свобод релігійних організацій у всіх сферах суспільного життя; недопущення прийняття правових норм, які встановлюють дискримінаційну відмінність між реалізацією прав релігійною більшістю й релігійною меншістю; забезпечення об'єктивної оцінки впливу діяльності релігійних організацій на українське суспільство, забезпечення диференційованого підходу до підтримки державою такої їхньої діяльності; недопущення негативних проявів процесу конфесійної регіоналізації; утримання держави від введення ієрархії релігійних організацій; дотримання принципу рівності та рівного ставлення до всіх релігій, віросповідань та релігійних організацій; законодавчого посилення відповідальності представників державних і місцевих влад за порушення цього принципу. І найголовніше, в контексті сучасної релігійної ситуації, яка характеризується станами контакту, зіткнення і конфлікту, особливого значення набуває необхідність кодифікації законодавства України у сфері релігії.

Список використаних джерел:

1. Скакун О.Ф. (2001). Теорія держави і права: підручник. Харків: Консум. 656 с.
2. Тарахонич Т.І. (2013). Принцип рівності в системі загальних принципів права. *Часопис Київського університету права*. № 4. С. 43–46.
3. Лазнюк Є.В. (2012). Принципи адміністративного судочинства. *Митна справа*. № 1. С. 306–312.
4. Костенко М. (2015). Рівність перед законом і судом серед інших засад кримінального провадження. *Історико-правовий часопис*. № 1. С. 119–124.
5. Чепульченко Т.О. (2015). Рівність у праві: філософський вимір. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право: збірник наукових праць*. № 3/4 (27/28). С. 124–128.
6. Конституція України. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 10.01.2023).
7. Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації». База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12#Text> (дата звернення: 10.01.2023).
8. Казанова Х. (2017). По той бік секуляризації. Релігійна та секулярна динаміка нашої глобальної доби. Пер. з англ. Олексія Панича. Київ: ДУХ І ЛІТЕРА. 264 с.
9. Чорнописька В.З. (2020). Система адміністративно-правових гарантій діяльності релігійних організацій в Україні: сучасний стан та шляхи удосконалення: монографія. Львів: СПОЛОМ. 424 с.
10. Договір про функціонування Європейського Союзу: консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу (2010/с 83/01). База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text (дата звернення: 20.02.2023).